

Alexandra Chomová (Banská Bystrica)

## ŽIVÉ OSOBNÉ MENÁ Z VÝCHODNÉHO SLOVENSKA VO VIACSLOVNÝCH SPOJENIACH

### LIVING (UNOFFICIAL) NAMES FROM EASTERN SLOVAKIA IN MULTIWORD PHRASES

The paper focuses on the unofficial personal names in the village of Bracovce (eastern Slovakia) and their functioning as a component of a multi-word phrase (idiom). It proves to be productive in everyday spoken communication. The role of the live name is not only to identify the person it refers to, but it is also an important psychological and sociological factor. Analysed fixed expressions can be concisely characterized as phraseological or idiomatical units. These units are semantically more or less close by figurativeness of the official forms of idioms (known in Slovak phraseology). Specific aspect of these units is the unofficial anthroponym as its component. This aspect refers to the relation between onymic and phraseological motivation. The motivation of using the personal names in these unofficial forms of idioms is the attribute expressing mental, physical or working qualities of the person it refers to, it can also refer to a specific situation. The aim of the paper was to capture and record the behaviour of unofficial anthroponyms in microsocial background.

#### Keywords

unofficial anthroponyms, live names, motivation, idioms, phrasemes, microsocial background

#### Kľúčové slová

sekundárne/neoficiálne anthroponymum, živé osobné meno, motivácia, idióm, frazéma, mikrosocieta

Reflexia človeka ako aktívnej súčasti sociálnych väzieb a štruktúr umožňuje skúmať aj využívanie onymického systému z pohľadu rozličných vedných disciplín, napr. antropológie, sociológie, etnológie, kulturológie, folkloristiky, urbanizmu a i. a smerovať tak výskum a interpretáciu zapojenia onymie od „klasických“ pohľadov k tzv. ústnej histórii, sociálnej (kolektívnej) pamäti, stereotypom a ďalším.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> G. Rožai (2018) si všima koncepty pamäti vo vzťahu k toponomastike, pričom upozorňuje na rozličné vnímanie pojmu pamäť v odbornej literatúre (ako sociálna, komunikatívna, jazyková a ďalšie). K nosným poznámkam radíme najmä vnímanie pamäti ako uchovávanie poznatkov a skúseností nadobudnutých mikrosocietou, uchovávanie hodnôt, ako generáciej kontinuity, dynamickej entity, jej spojitost' s pragmatickým zreteľom, schopnosť zachytiť hodnotiaci postoj, prevažujúcu ústnu fixáciu v súvislosti s jazykom ako ustanovujúcim prvkom, ale aj ako médiom, prostredníctvom ktorého sa zachovávajú a odovzdávajú príslušné obsahy (podrobnejší pohľad na problematiku v predmetnom článku, tu aj odkazy na odbornú literatúru). Pozri aj J. Krško (2017).

Človek ako súčasť istého spoločenstva fixuje aspekty hodnotového a vzťahového systému v jazyku. Antropologický aspekt sa tu nevyhnutne premieta do prepojenia jazyka a jeho neoficiálnou, subjektívnou, a teda živou podobou. Táto „živost“ sa môže prejavovať niekoľkými spôsobmi a navyše dodávať jazykovému stvárneniu špecifické výpovedné hodnoty.

V príspevku chceme upriamiť pozornosť na osobitité folklórne ladené jazykové útvary, ktoré sme zachytili pri zbere živej antroponymie na východnom Slovensku. Široké väzby človeka v sociokultúrnom prostredí sú impulzom na ich vstup do jazykového stvárnenia sveta. Životná skúsenosť, zážitok, interakcia s členmi sociálnej skupiny sú zdrojom podnetov, ktoré sa môžu stať súčasťou tradície. Zozbierané jednotky možno považovať za súčasť sociálneho a jazykového kontextu malej, lokálnej sociálnej skupiny. Sú viazané na príslušné spoločenstvo, vyjadrujú sociálne, názorové aj estetické predstavy, možno dokonca povedať, že sú odrazom istých noriem. Všetky tieto parametre naplňajú v bezprostrednej živej ústnej podobe. Ak budeme uvedené jednotky chápať ako idiomatické útvary, potom je nutné konštatovať, že sú súčasťou širšie chápaného súboru malých folklórnych útvarov, v ktorých sú zachytené osobitité kultúrne, folkloristické a jazykové hodnoty. V Dobšinského Sborníku slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier nachádzame vyjadrenie: „Sosbieral som nielen tak nazvané príslovia a porekadlá (poslovice), ale napospol všetka všakovaké v reči a živote slovenského ľudu obvyklé, teda prostonárodné výroky, výpovede a prepovede – alebo už akým najprihodnejším meno nazvať by sme mohli tropické a figurné, alebo ináč jadrnosťou a obvyklosťou svojou porekadlom podružné vety. Nazbieral som jich z čiastky na poli skutočného pospolitého života, z úst ľudu načúvajúc a značiac vždy pilne, ako si to sám ľud tú svoju slovenčinu sloví, rečňuje, pohybuje a spletá v umné, vtipné, krátke a jadrné vety...“ (1870, s. 83). To dáva do protikladu k zbierkam (J. Jungmanna a francúzskym), ktoré poukazujú na „vhodné upotrebovanie jednotlivých slov a článkov, bohatosť a ústrojnosť českého a čiastočne vedľa toho i slovenského nárečia“ (1870, s. 83). P. Dobšinský sa domnieva, že mu prislúcha „pozorovať na prostonárodný život a jeho rečové výtvary“. Vyzdvihuje živosť, túto reč považuje za „najčistejšie zachovanú“, v „pôvodnosti nedotknutú“ a rozvinutú i vzdelanú samotným ľudom, pričom práve v piesňach, hádankách, porekadlách a povestiach je takáto podoba slovenčiny „dôkazom (...) i pred najučenejším jazykoznancom“ (1870, s. 84). Živosť podporuje aj slovami: „Toto je reč ľudu živá; tu má, čo na srdci, to i na jazyku“. Tu znázorňuje, zpredmetňuje vyslovuje city i mysle, ktoré ním hýbu, ktorými v živote spravuje i rozhoduje sa (...) Nimi sám seba zobrazuje; nimi sebe i druhým najlepšie znáť sa dáva. Ten skrytý jeho človek tuná je živými farbami zmaľovaný...“, k humoru a satire sa ľud prikláňa aj v porekadlách: „Zvlášte obľúbil si ľud náš mnohé, hneď ozajst vtipné hneď pekné podobenstvá či porovnanky...“ (1870, s. 85).

## 1. Vlastné mená v idiomatických výrazoch

Neoddeliteľnou súčasťou ľudového folklóru, útvary ktorého vytvárajú nositelia príslušnej ľudovej kultúry, sú aj živé osobné mená uplatňujúce sa v spoločenskom kontexte. Skutočnosť, že do krátkych útvarov prenikajú živé osobné mená, možno doložiť príkladom, ktorý P. Dobšínský (1870, s. 205) uvádza pri zaznamenaných obyčajoch a poverách. Počas Uršulinho týždňa (21. 10. so začiatkom priadok v gemerskej oblasti) sa pri pradení využívali rečňovanky, v ktorých sa objavovali mená do domu. Pri pradení sa mladé dievčatá zabávali slovom (možno povedať, že slovné útvary mali ritualizovanú podobu), do ktorého zapájali aj mená domu: „Dve a dve prisadnú vedľa seba ťapky svojich praslíc, a keď prvá z nich nitku zatočí, povie: „Valim bočku!“ spoluzávodnica opýta sa: „Kde ju valíš?“ – „Do Keľov!“ odpovie prvšia a menujúc tu prvý v dedine dom z nižšieho konca. Druhá tiež už niť zatočivšia: „A ja valím do Lepišov!“ A tá už menuje prvý dom z vyššieho konca dediny. Pri druhej zatočenej niti menuje ďalej prvá druhý, pri tretej tretí dom a t. d. pokračujúc od dolného konca dediny k hornému. Súčasne a pretekavo zatáča niti a menúva druhá priadka domy od horného konca k dolnému.“<sup>2</sup>

Východiskom našich úvah sú jazykové jednotky, ktoré sme zachytili pri zbere živej antroponymie vo východoslovenskej obci Bracovce v okrese Michalovce: *Minarovo leto – Fonosovo leto – Treba z ňoho cahac jak z Minarovej kravi ceľe. – Prehaňa ho jak Minarovo kuri. – Hura, hura, zdechla Minarova kura. – Viroja še jak Mojtovo pčoli. – Škarupa je mudrohlavi, spravi drahu do Ondavi.*<sup>3</sup> V zachytených jazykových jednotkách sa zameriame na zástoj živých osobných mien v sledovaných štruktúrach. Vzhľadom na osobitosť ich jazykového stvárnenia sú tieto jednotky spojené väzbou na užší spoločenský úzus a neoficiálnym komunikačným vzťahom medzi účastníkmi komunikácie. Tieto základné charakteristiky sú pri nazeraní na sledované útvary určujúce. Ak sledujeme neoficiálnu komunikačnú sféru v nadväznosti na oblasť neúradného pomenovania, aj vo vzťahu k onymickému systému musíme konštatovať, že je tu situácia oveľa rozmanitejšia, pretože

<sup>2</sup> Živým osobným menám sa v slovenskej onomastike venuje pozornosť vo viacerých prácach v nadväznosti na spracovanie živých osobných mien na strednom Slovensku V. Blanárom a J. Matejčíkom (1978, 1983; napr. Holá, 2007; Kopásková, 2007, 2010; Chudíková – Závodný, 2010; Valentová, 2010). Ako výrazná súčasť ľudovej kultúry sa vzhľadom na svoje motivačné pozadie chápe aj prezývkové obyvateľské meno (na tomto mieste spomenieme práce Habovštiak, 1969; Krško, 2002, 2005, 2013).

<sup>3</sup> Prvá zmienka o obci pochádza z roku 1227. Obec má v súčasnosti 937 obyvateľov, pričom ide o konfesijne zmiešané obyvateľstvo. Z dialektologického hľadiska patrí nárečie obce k zemplínskemu dialektu. Z nárečia vychádzajú aj hláskoslovné zvláštnosti živej pomenovacej sústavy a zachytených spojení. Sú prejavom viazanosti živej antroponymie s dialektom (prejavujú sa predovšetkým na úrovni výslovnostnej). Z priestorových dôvodov sa znakom nárečia v príspevku nevenujeme, pretože svoj výklad na ne nezacielujeme. K opisu nárečia pozri Kotulič (2017), Krajčovič (1988), Štolc (1994).

živé pomenovanie sa opiera o už spomínaný užší spoločenský úzus a vychádza z rozličných komunikačných potrieb. Vzhľadom na charakteristiku výrazu, resp. vety známej „na istej (menšej) oblasti na základe nejakej konkrétnej (komickej) príhody, ktorá sa odohrala“ v Slovníku slovenského jazyka (1959 – 1968) by sme zachytené jednotky mohli označiť ako povrávky (jedným z príkladov je v slovníku uvedený doklad z umeleckej literatúry: *Tomáš si spomenul na blatniansku povrávku: Skáče ako fiškálova liška na strome.*) Toto vydelenie povrávky však nie celkom korešponduje s chápaním povrávky v nadväznosti na frazeologický fond podľa J. Mlacka (porovnaj 1982, 2007, 2009, 2012). Zachytené jazykové jednotky pre potreby príspevku preto chápeme v širšom zmysle ako viacсловné jednotky, krátke ľudové útvary (chápané vo všeobecnosti ako idiomatické). Nesledujeme ustálenosť významu ani presné zaradenie k jednotlivým typom frazém (prípadne idiómov) či k voľným spojeniam, bližšie si nevšimame ani žánrové vymedzenie zachytených útvarov (upozorňujeme na ne len s ohľadom na interpretáciu a potreby našich poznámok).

Vlastné meno osoby ako súčasť antroponymickej sústavy slúži na pomenovanie a identifikáciu osoby v oficiálnej i neoficiálnej komunikácii (napr. prezývka, živé osobné meno). Popri základnej onymickej funkcii však môže antroponymum vstupovať aj do štruktúr, v ktorých plní aj iné funkcie, pričom jeho využívanie určuje komunikačná situácia. Jednou zo štruktúr, ktorých súčasťou je ako výstavbový prvok antroponymum, je aj viacсловné spojenie. Keďže je vlastné meno bezprostredne späté s človekom, prostredníctvom mena samotného sa reflektuje aj pozorovanie a hodnotenie okolitého sveta. Meno tak býva súčasťou stručných, nadnesených, niekedy posmešných či ironických výrazov, ktorých úlohou je výstižne pomenovať, komentovať istú situáciu.

K najčastejším výrazom s hodnotiacim a zároveň nadstavbovým významom patria idiómy. Antroponymá ako súčasť frazeologizmov majú rôzny pôvod (mytológia, biblické pramene, historické udalosti a pod.): *krásny ako Apolón – krásna ako Venuša – chľpatý ako Ezau – bohatý ako Krézus – stáť ako Lótova žena – starý ako Abrahám – múdry ako Šalamiún – Kolumbovo vajce – To je taký kabát, ako čo Adam v raji nosil. – Judáš mu z oka kuká.*<sup>4</sup> Tieto antroponymá sú pre pochopenie

<sup>4</sup> Habovštiaková – Krošláková (1996). V súvislosti s výskumom biblickej frazeológie v monografii D. Balákovéj a V. Kováčovej (2017) sa frazémy typu *byť v Adamovom rúchu* s odkazom na J. Mlacka vydeľujú ako také, ktorých motivácia vychádza z biblického mena – na rozdiel od typu *neveriaci Tomáš*, ktoré majú už vo východiskovom texte povahu ustálených (často opakovaných) spojení. Autorky upozorňujú na to, že v závislosti od prístupu k problematike sa napr. v ruskej lingvistike možno stretnúť s chápaním proprií ako *Adam*, *Babylon* ako biblizmov (2017, s. 7). M. Ološtiak (2011, s. 107) vo vzťahu k príkladom typu *Damoklov meč*, *Kainovo znamenie*, *Achillova päta*, *Pyrrhovo víťazstvo* prízvukuje, že tu „nejde o propriá, ale o deonymické adjektívne deriváty s transformovanou propriálnou funkciou, ktorá sa viaže na slovotvorný základ derivátu (propriálnosť sa uvedomuje prostredníctvom slovotvornej motivá-

príslušného nadstavbového významu dôležité, pretože sú spojené s pôvodnou sémantickou motiváciou (s poznatkami o príslušnej veci, vzťahu, situácii) celého výrazu. Takáto sémantika sa však vo vzťahu k uvedeným dokladom považuje za všeobecne známu a fixovanú vo viacerých jazykoch (porovnaj aj Dobříková, 2001). Do frazeológie vstupujú aj antroponymá vzťahujúce sa na užší národný, príp. regionálny priestor – napr. *mít řeči j. Palackej – běhat j. Zátapek – kouká j. Babinský/Babinskej – je to (jako) Prokrustovo/Záhořovo lože – lhát j. baron Prášil*.<sup>5</sup> K. Habovštiaková a E. Krošláková (1996, s. 15) vo svojom slovníku konštatujú, že v idiomatických výrazoch sa môžu objavovať aj miestne a osobné vlastné mená. Ako doklad uvádzame idióm, ktorý zachytil v už spomínanom zborníku P. Dobšínský (1870, s. 93): *Pán Boh má veľa, ale náš Koháry ešte viac*. (hovorili Horehronci v gemerskej o svojom zemskom pánovi; Koháryovci patrili k najvýznamnejším uhorským šľachtickým rodom – pozn. A. Ch.).

V odbornej literatúre sa poukazuje na to, že antroponymická zložka môže vstupovať do frazeologického kontextu, pričom onymická zložka ako taká môže byť zároveň nositeľom osobitej, špecifickej národnej črty (napr. J. Mlacek (1981) upozorňuje na to, že aj A. P. Záturecký vydeľuje vo svojom slovníku osobitnú časť pre frazémy s vlastným menom). Vstup vlastného mena do frazémy sa spája s procesmi apelativizácie a onymizácie, pričom onymum tu ako lexéma mení svoje sémantické a formálne vlastnosti. M. Dobříková (2001, 2002; porov. aj Mlacek, 1981) vydeľuje s ohľadom na slovensko-bulharské komparatívne špecifiká päť spôsobov zapojenia onymie do frazeológie. Okrem už spomínaných prípadov frazém chápaných ako súčasť kultúrneho dedičstva je dôležitým rozlišovacím znakom skutočnosť, či sa onymický komponent podieľa na expresivite a obraznosti danej jednotky. Autorka (2002, s. 232–235) vydeľuje onymiu, ktorá sa výrazne nepodieľa na expresivite, resp. obraznosti paremiologickej jednotky, pričom „konkrétne podoby mien v tomto type prísloví a porekadiel nepodliehali osobitným zásadám výberu“ (2002, s. 233), ďalej také onymá, ktoré sú dôležitým kompozičným prvkom pare-

---

cie, motivantom je vlastné meno)“. Táto transformácia súvisí aj s prízvukovanými procesmi apelativizácie a onymizácie pri vstupe slova do frazeologickej jednotky. J. Mlacek (1981, s. 265) konštatuje, že „vo väčšine prípadov uplatnenia vlastného mena vo frazémach ide o javy zreteľnej apelativizácie (vlastné meno pri frazeologizácii stráca viaceré znaky vlastného mena)“, opačný proces podľa autora nebýva taký častý. Osobitne sa nahliada na jednotky typu *nech som Kubo*, v ktorých sa proprium pred frazeologizáciou posunulo k apelatívam. M. Ološtiak (2011, s. 171) konštatuje, že proprium hoci nestráca svoj slovný charakter, zároveň nefiguruje vo frazéme nezávisle. Zapojením do frazémy však vo väčšine prípadov stráca svoje jedinečný referenčný vzťah k denotátu, výnimku tvoria len niektoré prirovnania (typu *bohatý ako Krézus*). Táto skutočnosť súvisí s tým, že vo frazémach je miera denotačnej vágnosti vyššia ako pri nefrazeologizovaných viacslovných spojeniach. V prípadoch typu *íšť do Spiša* sa tu hovorí o kontaminácii apelatíva a propria, pričom tu dochádza k napätiu medzi propriálnosťou a apelatívnosťou (ďalšie poznámky ku kolumbúrovej kontaminácii Ološtiak, 2011, s. 172–175).

<sup>5</sup> Doklady uvádza Slovník české frazeologie a idiomatiky (1983).

miologického útvaru, pričom v tomto prípade sa potom také spojenie prostredníctvom vlastného mena viaže na konkrétnu osobu, mesto, miesto, historickú udalosť, literárnu postavu, deň v roku a pod. (medzi príkladmi sa uvádza parémia *Kto chce koňa kupovať, nech ide do Debrecína, kto sa chce ženiť, do Bystrice*. vychádzajúca z motivácie, že dobré a pekné kone dostať v Maďarsku, dobré a pekné ženy na vydaj, na Slovensku, či parémia *Za živa v Bystrici, po smrti v nebi*. súvisiaca s vnímaním krásy Banskej Bystrice). Ďalším typom sú parémie, v ktorých proprium tvorí dominantnú zložku, pričom „vnútorná výstavba aj sémantika tohto typu parémii sa zakladá na koordinatívnom opakovaní onymického komponentu, na zvukovej podobe dvoch onymických komponentov, alebo na zvukovej podobe onymického komponentu s inou lexikálnou jednotkou“ (2002, s. 234), ako prípady sa uvádzajú jednotky ako *Aký Havel, taký Pavel*. – *Dunaj prešiel a v Dunajci sa utopil*. – *Beta povie Bete, a tá roznesie po celom svete*. – *Išiel Jób po Jóba, ostali tam oba*. – *Kto je od narodenia hlúpy, ani v Paríži rozum nekúpi*. – *Najprv fara, potom Mara*. Ako piatu skupinu autorka vymedzuje také parémie, ktorých súčasťou je onymum postavené na slovnej hre. V tomto prípade ide o vlastné mená, ktoré v jazyku neexistujú, príp. sa ich podoba prispôsobuje kontextu paremiologickej jednotky. Ich motiváciu je potrebné hľadať v iných slovných druhoch – onymum sa tu chápe ako kľúčový komponent obraznej jednotky, s ktorým súvisí sémantika celej paremiologickej jednotky, typ *Mus je veľký pán a Nemus ešte väčší*. (v pozadí motivácie je sloveso musieť a jeho negácia nemusieť) – *Najprv Živko, potom Kyvko, za ním Dremko, a tak Spanko*. (súvisiace so slovesami zívvať, kývať (hlavou), driemať, spať). Tento osobitý typ antroponým autorka označuje ako pseudoantroponymá, resp. frazeologizované pseudoantroponymá (frazeopseudoantroponymá) (2001, s. 91, 92). Antroponymum, ktoré možno chápať ako kľúčový komponent frazeologizmu, sa častejšie objavuje v pranostikách, v ktorých signalizuje konkrétny časový úsek, na ktorý sa viazala ľudová obyčaj.

## 2. Miestne antroponymum ako komponent (idiomatických) viacslovných jednotiek

Vlastné mená sa ako komponenty parémii využívajú aj v nárečí. Na túto skutočnosť, opierajúc sa o dialektologický výskumný materiál v Slovenskom Komlóši, upozorňuje napr. P. Ondrus (1973). Autor sledoval ustálené jednotky, ktorých vznik motivovala istá príhoda určitej osoby. Svoje závery formuloval vo vzťahu k frazeologickým prirovnaniam, ktoré sa opierali o prirovnanie činnosti istej osoby s konaním inej osoby, pričom obe osoby sú z identického prostredia (mikrosociety). Prirovnania sa môžu opierať o vonkajšie alebo vnútorné (psychické, mentálne, osobnostné) vlastnosti pomenovanej osoby. Súčasťou týchto jednotiek sú antroponymá zo súboru antroponým konkrétnej mikrosociety: *má hlavu ako Vašašova lakeť* – *je to na smerišku ako Mišečkou tlk* – *hviezda ako Kováďz na mašiňe*. Vo vzťahu

hu k frazeologickým prirovnaniam ako takým K. Habovštiaková a E. Krošláková (1996, s. 15) konštatujú, že sú rozšírené iba na menšom jazykovom území, „dokumentujú tvorivú obraznosť ľudového vyjadrovania, no zároveň naznačujú, že iba zlomok nárečovej frazeológie prenikol aj do spisovného jazyka“. Za osobitosť dokladov uvádzaných P. Ondrusom (1973) možno považovať práve prítomnosť prvkov miestneho antroponymického systému. Podľa autora „frazeologizmy tohto druhu tak vyzdvihujú osobité lokálne zafarbenie miestneho nárečia“ (1973, s. 128). J. Mlacek (1984, s. 92–95) v tejto súvislosti hovorí o ľudovej frazeológii. Podotýka aj to, že nie všetky jednotky ľudovej frazeológie možno adaptovať do spisovného jazyka. Štandardizáciou by totiž došlo k strate typických prvkov nárečia a to by znamenalo stratu celej ľudovej frazeologickej jednotky. Istú analógiu tu možno vidieť aj vo vzťahu k osobitým prvkom antroponymickej sústavy. Pri porovnaní sledovaných prvkov so štandardizovanými podobami idiomatického systému totiž možno konštatovať, že tu pri vypustení živého osobného mena (hoci ho možno chápať ako faktuatívnu zložku) dochádza k istej významovej zmene, resp. posunu (sémantická späťsoť členov tu nie je celkom rovnaká). Zatiaľ čo niektoré jednotky môžu byť synonymné so spisovnými (J. Mlacek tu uvádza prirovnania *Hľadi ako Považajich prasťe*. – *hľadiť ako teľa na nové vráta*, *Prišou k tomu ako Ročkár k čižmám*. – *prísť k niečomu ako slepá kura k zrnu*, s odkazom na spomínaný výskum P. Ondrusa), iné vyjadrujú obsah, ktorý nie je synonymný so spisovnými frazeologizmami (napr. *Pripál si ako Labo fkrčme*. – *Visobáz ju ako Sovan svoju Maru*).<sup>6</sup>

Už bolo konštatované, že súčasťou nami sledovaných jednotiek sú miestne vlastné mená. Obraznosť a expresívnosť sa tu dosahuje práve použitím živého osobného mena, pretože sa naň viaže sekundárny význam a je zásadným prvkom pre pochopenie jednotky. Doklady obsahujúce také propriá sme uviedli vyššie. Možno tu vidieť analógiu s používaním propriálneho fondu jazyka v literatúre, najmä v regionálne ukotvených motívoch, ktoré charakterizujú nielen jazyk postáv v diele, ale pomáhajú dotvárať celý jeho priestor. Vo vyjadrovaní postáv nakoniec existuje analógia s vyjadrovaním v živej reči v prípade, že takéto vykreslenie podporuje charakterizačné črty postáv a v konečnom dôsledku aj celého literárneho diela.<sup>7</sup> V. Blanár (1962) na margo využívania ľudovosti v umeleckej literatúre konštatuje, že „práve tu ľudovosť dodáva správnu emóciu v opise dedinského prostredia“, čo možno vzťahovať aj na živé antroponymá. Zhodne s autorovým hodnoten-

<sup>6</sup> Súčasťou takých frazém sú aj toponymá. M. Ološtiak (2011, s. 179) poukazuje na existenciu tzv. krajových frazém, teda „jednotiek bez výrazných nárečových jazykových znakov, ktoré sa používajú v istej nárečovej oblasti alebo regióne, pričom často vyjadrujú špecifické krajové zvyky“, napr. *Je to krivé ako chodník na Rozbehy*. – *To je pútec ako cesta do Mošoviec*.

<sup>7</sup> Využívaniu propriálnej sféry (najmä antroponymie) a idiómov v literatúre (aj so zacielením na konkrétnych autorov a literárne diela a žánre) sa venuje viacero odborných textov. Na tomto mieste spomenieme napr. David, 2005; Dvořáková, 2012, 2017; Hlavatá, 2001; Odaloš, 2002, 2016. Problematika onymie v literatúre je široká, zhrnúť ju na tomto mieste nie je možné.

ním možno ďalej povedať, že práve jazyková prax v danej skupine ukazuje, čo je podstatné pre jej dorozumievanie. Ž. Dvořáková (2012, s. 195) sa vo vzťahu k propriám pri antroponyme prikláňa k vnímaniu jeho funkcie v pragmatickom zmysle, teda ako „volbu, užití a působení“. Na skutočnosť, že voľbu a stváranie antroponyma silne ovplyvňuje sociálny vzťah, upozorňuje aj J. Krško (2016, s. 16).<sup>8</sup> Sociálnu a komunikačnú podmienenosť však možno vnímať aj vo vzťahu k používaniu sledovaných slovných spojení. Použitie živého osobného mena v týchto spojeniach možno považovať za prejav dynamiky spojenej s využívaním jazykových jednotiek (s rôznym stupňom ustálenosti) v živej reči a ich uplatňovania v rôznych komunikačných situáciách. Používanie frazeologických jednotiek ovplyvňuje predovšetkým ich nepriama pomenovacia a vyjadrovacia platnosť, expresívnosť, ale aj frapantnosť či možnosť vyhnúť sa presnému pomenovaniu okolnosti, situácie (Mlacek, 2007).

## 2.1 *Minarovo leto* – *Fonosovo leto*

Spojenie *babie leto* je základným paremiologickým útvarom so základným znakom výpovednosti a zovšeobecňujúcim charakterom. A. P. Záturecký (1975) vo svojom slovníku v časti venovanej obdobiam roka, predzvestiam počasia uvádza podobu frazémy *babské leto* a spojenie *Lastovičky na odletu, koniec i babiemu letu*. Vstupom sekundárnej podoby antroponyma sa individualizuje, aktualizuje a fixuje hovorové uplatnenie. Zovšeobecnená platnosť jednotky *babie leto* sa posúva smerom ku konkretizácii a zároveň sa posilňuje hodnotiaci rozmer. Spojenie *Minarovo leto* sa opiera o ustálenú jednotku. V oboch prípadoch je adjektívum nositeľom diferencujúceho prvku, no variantná podoba má práve vzhľadom na použité antroponymum iný komunikačný a pragmatický status. Hovorovosť ako vlastnosť samotného živého osobného mena korešponduje so súkromnosťou, ústnosťou prejavov, v ktorých sa používa – v spontánných, uvoľnených, neformálnych, neoficiálnych.

Jednotka *Minarovo leto* obsahujúca derivát živého osobného mena je formálne nápadná, má niektoré spoločné významové prvky s pôvodnou frazémou, no zároveň sa od nej líši. Zámena na adjektívnej pozícii spôsobuje zásah do sémantiky jednotky a posúva jej platnosť. Nahradenie posesívom odvodeným od živého mena mení jej gnómický charakter na subjektívny a pridáva celému spojeniu negatívne hodnotenie. Živé meno sa teda stáva zložkou, ktorá ovplyvňuje význam celej frazémy

<sup>8</sup> Tu aj o determinácii sociálnymi väzbami vo vzťahu k antroponymii v nadväznosti na pojem antroponymický komunikačný register, ktorý vychádza z definovania onymického komunikačného registra ako súboru „onymických (jazykových) a mimojazykových prostriedkov používaných v istých komunikačných sférach a komunikačných situáciách determinovaných sociálnymi, komunikačnými, makrosociálnymi a mikrosociálnymi registrovými normami“ (Krško, 2016, s. 25).

my. Vnáša do nej isté extralingválne súvislosti. Hutne, stručne, ako skratka kóduje špecifickú/osobitú informáciu. Odkazuje na motivačný príbeh stojaci v pozadí jeho vzniku, pričom tento príbeh (živá motivácia) sa vzťahuje na konkrétnu osobu (príp. osoby).<sup>9</sup> Živé osobné meno je odkazom na rodinu, ktorá je veľmi pomalá, nič nerobili načas, vo všetkej práci zaostávali. Spája sa s ňou výrok: „ľuďe šidali k ššedrovečernomu stolu a ona rozdumovala, či ma zamišic na bobal'ky“, príp. vzhľadom na to, že gazdiná odrábala dlhy na poli iným (napr. vypožičanie koní na oranie), nestihala pracovať na svojom, resp. práce dorábala až po určenom čase, oneskorene.

J. Mlacek (2007, s. 84) upozorňuje na to, že v rečovej praxi sa objavuje „oveľa širší register (...) podôb realizácie istej frazémy v texte“, pričom pri premenlivosti frazém je dôležité, či sa zachováva význam frazémy. Širšia uzuálnosť frazémy bude v tomto prípade vychádzať z petrifikovanej podoby *babie leto*, ale užšia uzuálnosť sa opiera o prijatie variantnej podoby *Minarovo leto* odkazujúcej na nositeľa živého osobného mena Minar. Táto podoba totiž vyvoláva asociáciu s vypozerovanými vonkajšími pracovnými prejavmi, ktorých následkom je oneskorenie vo vzťahu k všeobecne prijímanému kolobehu prác. Hoci *babie leto* môže mať pozitívne konotácie – oneskorené leto je svojím teplom príjemné – v tomto prípade je „oneskorenie“ vnímané ako negatívum. Takéto pomenovanie expresívne, ironicky poukazuje na odlišnú vlastnosť, správanie, ktoré vybočuje zo všeobecne platných konvencií. Na druhej strane takýto idióm nadobúda znova všeobecnú, generalizujúcu platnosť. V pozadí je komparácia s inými a zosmiešnenie na základe konfrontácie seba vlastných charakteristík, spôsobov správania a konania. Autor výpovede (v podobe slovného spojenia *Minarovo leto*) tak vyjadruje postoj nielen k iným, ale zároveň aj sám k sebe, v hodnotení a interpretácii sa tu prejavuje perspektíva konkrétnej mikrosociety.<sup>10</sup>

Hodnotenie obsiahnuté v spojení *Minarovo leto* vychádza zo špecifických časových, okolnostných podmienok. Obrazné vyjadrenie sa tak viaže na konkrétny kontext a na obmedzenú skupinu aktantov – konkrétnu osobu, príp. rodinu pomenovanú cez živé osobné meno. Tento konkrétny kontext je východiskom pre možnosť prenesenia na iné kontexty, jeho abstrahovania, zovšeobecnenia, čím otvára v mikrosociete možnosti pre viaceré oblasti využiteľnosti tohto zvratu. Zapojenie živého osobného mena do viaclovného pomenovania idomatickej povahy umožňuje hodnotiacu zložku, pragmatický rozmer, obraznosť/metaforickosť, konotácia.

<sup>9</sup> Vo vývine frazém a parémie sa konštatuje, že zostručňovanie tu slúži nielen sémantike, ale najmä tomu, aby „jednotka nebola rozvravená, aby lepšie vystihovala svoju myšlienku, aby mala také formálne prvky, ktoré podporia jej pôsobenie na používateľa“ (Mlacek, 1993, s. 159). V istom zmysle slova možno ako podporu pôsobenia na používateľa a príjemcu obraznej jednotky chápať aj prvok zo sekundárnej antroponymickej sústavy mikrosociety.

<sup>10</sup> Takýto princíp stojí v pozadí vnímania kultúrnej identity skupiny označenej etnonymom. Porov. Záborská (2017) v súvislosti so sledovaním etnického humoru.

Odkaz na príbeh, ktorý sa stal, korešponduje s jadrom frazeologického významu. Motivácia vychádzajúca z významu „slnčné dni na konci leta al. začiatkom jesene“ smeruje viac k sémantike prichádzajúci po „riadnom“ lete, čo umožňuje posun k hodnotiacemu postoju všeobecne, teda „neskorý, oneskorený v akejkol'vek činnosti“, stojaci oproti vhodnému, typickému obdobiu pre istú činnosť. Prvky spojené v syntagmatickom zväzku si zachovali svoj vzťah zhodný atribút + substantívum, no došlo k sémantickej transpozícii a na základe konotácie sa realizuje idiomatický vzťah, ktorý nachádza svoje pragmatické uplatnenie v komunikácii členov kolektívu.<sup>11</sup> Zaujímavosťou sledovaného regiónu je, že tu existuje paralelné spojenie obsahujúce iné živé osobné meno *Fonosovo leto*, pričom motivácia je v tomto prípade bližšie k významu jednotky *babie leto* v zmysle teplých slnečných dní v jeseni (motivačný príbeh v pozadí sa opiera o to, že stará mama prala neskoro v jeseni na potoku len v oplecku, akoby bolo teplo).

Zámena na pozícii určujúceho adjektíva spôsobí, že vzhľadom na použité antroponymum možno toto spojenie vnímať na pozadí socioleketickej motivácie, pretože živé meno je zviazané s konkrétnou mikrosocietou. Aktualizácia prostredníctvom tohto mena zároveň umožňuje uvažovať aj o motivácii teritoriálnej, regionálnej.<sup>12</sup> Podobne ako pri antroponyme, aj používanie týchto podôb idiómu je obmedzené na konkrétny región. Pôvodná frazéma *babie leto* nie je nárečová, svojou aktualizáciou tento charakter nadobúda. Priestorový príznak možno vnímať dvojako. Prostredníctvom lexémy (ako teritoriálne zviazané sa chápu nárečové varianty v lexikálnom obsadení frazémy), ktorá sa považuje za nositeľ a teritoriálnosti, teda prostredníctvom samotného miestneho nárečia a nárečovej realizácie idiómu (tú vyjadruje slovotvornými a lexikálnymi prvkami). Prostriedkom manifestácie teritoriálnej príslušnosti v spojeniach *Minarovo leto*, *Fonosovo leto* je však aj ukotvenie do príslušného antroponymického registra, ak sa použité živé osobné meno používané v konkrétnej mikrosociete chápe zároveň ako priestorovo determino-

<sup>11</sup> J. Mlacek (1993, s. 155) upozorňuje, že „pri posudzovaní paremiologického materiálu sú dôležité nielen jeho obsahové kvality alebo jeho jazyková stvárnenosť“, ale „dôležitá, ba často rozhodujúca je pozícia, z akej sa obsah parémie podáva, teda postoj, s akým sa vyberajú prostriedky na jej adekvátne vyjadrenie. Ako významný činiteľ sa tu teda ukazujú pragmatické danosti, pragmatické súvislosti ovplyvňujúce často celkovú komunikatívnu platnosť sledovaných parémii“. Pod pragmatikou sa rozumie „všetko to, čo stojí mimo vlastnej sémantickej, denotačnej alebo designatívnej sféry a pritom ovplyvňuje komunikatívnu hodnotu týchto jednotiek, ich prijatie u používateľov jazyka, ich štylistickú platnosť, ich závažnosť alebo nezávažnosť, ich naliehavosť alebo nadľahčenú hovorovosť atď.“ Pragmatický posun spôsobuje aj zosobnenie výrazu prostredníctvom antroponyma.

<sup>12</sup> K otázke vzťahu a kooperácii jednotlivých typov motivácie bližšie Viacslovné pomenovania v slovenčine (2015, s. 392). S touto skutočnosťou korešponduje samotné použité posesívum, ak si uvedomíme, že posesivita je zviazaná s lokatívnou funkciou – umiestnením prislúchajúcej entity v priestore, teda ku konkrétnemu majiteľovi, ovládateľovi vyjadrenému antroponymom. Práve jeho použitie zo sémantického hľadiska dokresľuje a dopĺňa predstavu o prislúchajúcej veci (bližšie Chomová, 2011).

vané, teritoriálne ukotvené. Do istej miery tu možno dokonca uvažovať o spojení s okazionalnosťou.<sup>13</sup> Ak živé osobné meno aktualizuje všeobecne petrifikovanú jednotku, signalizuje osobnejšie vyjadrenie vo vzťahu k mikrokolektívu a umožňuje jej výstižnejšiu a vtipnejšiu, príp. empatickejšiu realizáciu. Ak antroponymický komponent vnáša do frazémy istú konotáciu danému spoločenstvu známu, potom práve táto konotačná zložka môže prekryť ostatné zložky frazémy a stáva sa pre pochopenie významu podstatnou.

## **2.2 Treba z ňoho cahac jak z Minarovej kravi cel'e. – Prehaňa ho jak Minarovo kuri. – Viroja še jak Mojtovo pčoli.**

Obrazné pomenovanie humorným, žartovným, miestami ironizujúcim spôsobom poukazuje na nedostatky konkrétnej osoby, a zároveň tento nedostatok znova typizuje vo vzťahu k ostatným členom mikrosociety. Modifikácia prirovnania prostredníctvom živého mena umožňuje dosiahnuť skratkovité načrtnutie a hodnotenie povahy človeka pomocou známej a mikrosociete blízkej skutočnosti, čím sa dosahuje účinnejšie vyjadrenie a zvyšuje sa názornosť vo vzťahu k vlastnosti či charakteru adresáta. Použitím sekundárnej, neúradnej podoby mena sa zdôrazní hovorovosť, neoficiálnosť a citovosť, príp. až expresívnosť. Prirovnanie *Treba z ňoho cahac jak z Minarovej kravi cel'e* si zachováva čosi zo svojho neobrazného významu, akúsi konkrétnosť zobrazenej situácie, čo sa na samotnú expresívnosť navrstvuje ako irónia, komický či negatívny nádych.

Krátky slovník slovenského jazyka<sup>14</sup> pri lexéme *t'ahat'* uvádza spojenie *t'ahat' z niekoho niečo (ako) kliešťami* (ťažko sa dozvedať). U P. Dobšínskeho (1870, s. 128) nachádzame frazémy: *Od jalovej kravy tela vydrieť, – vydrankať – pýtať*. A. P. Záturecký (1975, s. 439) vo svojom slovníku zachytil v rámci porekadiel a úsloví o zamlčaní a málovravnosti charakterizujúcich ľudskú reč a slovo podoby: *Nevydrieš od neho slova, čo by si ho kliešťami t'ahal. – Skôr od netel'nej kravy tela vydrapí, ako od toho slovo. – Skôr od jalovej kravy tela vydrapí, ako do toho slovo*. Slovník české frazeologie a idiomatiky (1983, s. 174) uvádza: *mít řeči/být výmluvný, že by vymámil na jalové krávé tele/z jalové krávy tele* „Člověk povahou, projevem, obratností, nechce-li jeho partner něco dát, dovolit ap.; umět velmi přesvědčivě a neodbytně mluvit a získat tak i velmi obtížně dosažitelné věci.“ V nami zachytenej jednotke oproti významu „zamlčovať, byť málovravný“ prostredníctvom použitého odkazu vyjadreného v deriváte živého osobného mena vystupuje do popredia vlastnosť „byť pomalý“ (v reči, prejave, konaní).<sup>15</sup>

<sup>13</sup> Porovnaj Ološtiak, 2011, s. 153.

<sup>14</sup> 4. dopl. a upr. vyd. z r. 2003. Slovník slovenského jazyka z r. 1964 v súvislosti s významom uvedenej jednotky uvádza „s námahou sa od niekoho niečo dozvedať, vyzvedať sa“.

<sup>15</sup> Porovnaj časť venovanú spojeniu *Minarovo leto*.

Modifikácia aj v tomto prípade posúva význam, aby sa dosiahlo účinnejšie vyjadrenie charakteru a vlastností človeka, čo korešponduje s charakterovými vlastnosťami už spomínanými vyššie. Spojením obsahujúcim živé osobné meno tak obrazne vyjadruje opak predpokladanej vlastnosti, reakcie: rýchlosť, energickosť, výkonnosť. Pri porovnaní s ustálenou podobou frazémy je obmenená podoba bližšie ku konkretizácii.

Ešte výraznejšie túto skutočnosť možno badať v prirovnaní *Prehaňa ho jak Minarovo kuri*. Krátky slovník slovenského jazyka (2003) v rámci polysémie slovesa *prehnať* uvádza význam zapríčiniť u niekoho hnačku.<sup>16</sup> Domnievame sa, že antroponymum tu nevystupuje formálne. Ak príslušné spojenie zbavíme živého osobného mena, vytrhneme ho z konkrétnej súvislosti, stratí svoju špecifickosť, „údernosť“, účinok. Antroponymum je prvkom, na ktorý sa viaže zdôraznenie a odkaz na motivačný príbeh (gazdina nasypala sliepkam čosi, z čoho mali zažívacie problémy). Proprium vzťahuje dané slovné spojenie ku konkrétnej udalosti a jej dôsledkom, jej formálnym signálom je tu individualizácia realizovaná prostredníctvom posesívneho derivátu. Spojenie sa tak aktualizuje a prostredníctvom odkazu na konkrétneho majiteľa zo sémantického hľadiska dokreslí a doplní predstavu o vlastnenej/príslúchajúcej veci.

Vyjadrenie posesívneho vzťahu je na základe rozhodnutia subjektu v danej situácii relevantné z hľadiska cieľa komunikácie. Zároveň práve individualizácia vyčleňuje jedinečnú, neopakovateľnú situáciu, ktorá sa stala základom prirovnania. Výpoveď bez posesívneho prívlastku by nadobudla iný, posunutý význam. Hoci váha výpovede nie je na konštatovaní samotného posesívneho vzťahu, ale na motivačnom príbehu. Individualizácia, interpretácia prostredníctvom antroponyma je dôležitá, pretože asociuje isté skutočnosti, ktoré sa v neutrálnej podobe slovného spojenia nenachádzajú. Tak je to v spojení *Viroja še jak Mojtovo pčoli*. Hromadnosť, veľký počet a zároveň pohyb (smerom zvnútra von) na obmedzenom priestore vo veľkom množstve je aj v popredí konštrukcie *vyrojit' sa ako včely*.<sup>17</sup>

<sup>16</sup> Slovník slovenského jazyka z r. 1959–1968 v rámci polysémie slovesa *prehnať* uvádza: hovor. (koho) zapríčiňovať u niekoho hnačku: *slivky ho prehánajú*; neos. *preháňa ma*. Spomínaný význam spojený so stravou je frekventovaný, čo dokladajú aj príklady zo SNK (prim-8.0-public-sane): ...raz pomohlo, druhýkrát čakala márne. „Niekedý nejdem na veľkú potrebu celý týždeň. V nedeľu ráno si dám kávu a cigaretu. Táto kombinácia ma zaručene *preženie*. – Podľa odborníkov treba prijímať stopercentnú šťavu z aloy dvakrát denne v dávke 60 až 120 ml. Ak to *preženiete*, *preženie* vás. – Otec to razantne odmietol. „Nie, ovocie nie, minule ju veľmi *prehňalo*, nepamätáš sa?“ – Vzhľadom na tropické teplá, ktoré tam panujú, sa často stáva, že jedlo vás poriadne *preženie*. – He, kamarát, hod' mi tú koreničku! Chytaj! Tá rasca ťa *preženie*. Jasné? – Pán môj, nechciete vedieť, ako ma *prehňalo* po tých kvargliach...

<sup>17</sup> Porovnaj Krátky slovník slovenského jazyka 4 z r. 2003, Slovník slovenského jazyka z r. 1959–1968, Historický slovník slovenského jazyka V (R-rab – Š-švrkotat') z r. 2000. S významom množstva (a hemženia) sa spája aj iný hmyz, napr. mravec (vo frazémach sa objavuje aj osa, sršeň, voš, mucha, blcha, šváb, šidlo).

Živé osobné meno však prenesený expresívny význam (v zmysle ľudia sa roja, príp. ísť, vychádzať v húfch odniekiaľ, hrnúť sa) individualizuje vzhľadom na skúsenosť danej mikrosociety – v zmysle existencie jediného, konkrétneho včelára v dedine. Obraznosť sa tak ukotvuje miestne aj časovo. Meno je nápadným prvkom, fixuje sa v podvedomí spoločenstva a identifikuje s nositeľmi toho mena, príp. vyvoláva asociáciu, analógiu – týka sa príslušnej dediny, spojenie je známe v príslušnom mikrospoločenstve – a stáva sa z hľadiska funkcie príznakovým, emocionálno-hodnotiacim spôsobom pomenovania situácie.

Vo vzťahu k vyššie uvedeným slovným spojenia možno dokonca konštatovať vytrácanie príznaku príslušnosti k rodine. Frekvencia mena Mínar je v zachytených konštrukciách príznaková a umožňuje povedať, že asociuje isté vlastnosti, a to vo vzťahu k hromadnejšej skúsenosti v societe. Tá sa stala obrazom, metaforou pre isté udalosti, okolnosti, ktoré je možné na základe zovšeobecnenia preniesť aj na iných členov obecnej spoločnosti. Zároveň to vypovedá o vzťahu society k menovanej rodine. Už v samotnom výbere živého mena ako komponentu slovného spojenia je vzhľadom na živé antroponymum objektová nominačná funkcia doplnená komplexom subjektívnych (a emocionálnych) informácií a svedčí o neoficiálnom vzťahu k nositeľovi mena. Meno vstupuje do špeciálneho sociálne podmieneného sémantického poľa, je súčasťou antroponymického registra a výber tohto variantu je podmienený korešpondenciou na úrovni vlastnosti neoficiálnosť, príznakovosť, ktoré charakterizujú aj samotné slovné spojenie, do ktorého sa zapája. To vedie znova k sledovaniu kontaktu medzi onymickou a frazeologickou motiváciou (proprium funguje ako komponent frazémy) a k tomu, čo sa udeje s onymickosťou propria a akým spôsobom sa použité antroponymum podieľa na obraznosti frazémy alebo na jeho konotačno-pragmatickej hodnote. Tu možno slovami M. Ološtiaka (2011, s. 171) povedať, že sa živé osobné meno „spolupodieľa sa na výslednej formálno-obsahovej hodnote frazeologickej jednotky“. K sledovaným folklórnym útvarom je potrebné poznamenať aj to, že tu dochádza k narušeniu jazykovej informácie nesúcej tvaroslovné informácie o singularovosti a generickej príslušnosti. Toto singularové sekundárne pomenovanie v maskuline sa používa v zástupnej funkcii a nemusí pomenúvať jednotlivca. Často ide o skupinu, celú rodinu, resp. jej príslušníkov bez ohľadu na to, či je jednotlivec nositeľom danej vlastnosti.<sup>18</sup>

<sup>18</sup> K téze o neexistencii generického plurálu pozri aj Ološtiak (2011), Knappová (1980). Je tu prítomná časová a generačná prenosnosť podobne ako pri prezývke. Podobne sa správa prezývkové obyvateľské meno. Živé mená majú niekoľko spoločných charakteristík, napr. sú súčasťou jazykovej komunikácie „domácich“ obyvateľov a majú zväčša ústnu podobu, v rámci antroponymie ide pri prezývkových obyvateľských menách a živých osobných menách (napr. meno do domu) o plurálové formy, ako motivácia sa vyberá ten jav, ktorý sa nápadne odlišuje od zvyčajných predstáv a skúseností, sú predmetom tradovania, v ich pozadí je zážitok, ktorý tenduje k vonkajšiemu výrazu, realizuje sa vo forme obrazu/metafory (porovnaj Habovštiak, 1968; Krištof, 1968; Uhlár, 1995; Krško, 2002; Ližbetinová, 2010).

### 2.3 Škarupa je mudrohlavi, spravi drahu do Ondavi

V sledovanej obci sme zachytili aj hodnotiace výroky vyplývajúce zo zamestnania (príp. záľuby, záujmu), ktoré výraznejšie zasahuje život celej alebo väčšej časti miestnej sociálnej skupiny. K takým slovným spojeniam možno zaradiť doklad *Škarupa je mudrohlavi, spravi drahu do Ondavi*. Tu sa odzrkadľuje jednak skutočnosť, že osoba označená antroponymom zastávala v dedine funkciu starostu, a jednak sa v nej vyjadrujú očakávané vlastnosti spojené s funkciou najvyššie voleného predstaviteľa dediny.<sup>19</sup> Adjektívum *mudrohlavi* sa opiera o frazému *múdra hlava*, pričom do popredia vystupuje význam „majúci veľké rozumové schopnosti, bohaté vedomosti, znalosti, skúsenosti“. Tento tvar možno považovať za univerbizáciu vychádzajúcu z frazeologického fondu obsahujúceho spojenia a zároveň motivovanú rýmom, asonanciou: *To je múdra hlava. – Hýbe rozumom. – Má rozum na mieste*.<sup>20</sup> V nami zachytenom spojení sa prejavuje aj konsekvencia, výsledok, cieľ – *draha do Ondavi* – teda odkaz na čosi, čo sa v živote sociálnej skupiny v danej lokalite chápe ako dôležité. Hydronymum *Ondava* je teritoriálne určujúcou jednotkou. Antroponymum však situačný kontext v pozadí spojenia lokalizuje do konkrétnej mikrosociety a zároveň obce. Lokalizáciu tu možno chápať aj v zmysle začlenenia „propriálne pojmenovaného objektu do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických vztahů“ (Šrámek, 1999, s. 11).

### 2.4 Hura, hura, zdechla Minarova kura

Živé mená vstupujú aj do miestnych známych ustálených výrokov a zvrátov. V sledovanej obci sme zachytili slovné spojenie *Hura, hura, zdechla Minarova kura*. Jeho realizácia posúva platnosť spojenia do nadľahčenejšej polohy, je vyjadrením výsmechu, žartu, ironie. Signálom postoja sú tu vybrané prostriedky, ale aj rytmická a rýmová stavba. Dôležitú úlohu tu hrá aj príznačné intonačné stvárnenie príslušného krátkeho útvaru. Tieto útvary fungujú samostatne a sú situačne podmienené.

<sup>19</sup> Analogické slovné spojenie sme zachytili v obci Liptovská Kokava: *Či je leto a či zima, Milo Pozor chytá prima*. (antroponymum tu odkazuje na v lokalite známeho a obľúbeného futbalového brankára).

<sup>20</sup> Frazémy uvádza slovník K. Habovštiakovej a E. Krošlákovej (1996, s. 39), pričom súbor frazém týkajúcich sa múdrosti človeka dopĺňajú jednotky: *To je hlava. – Má rozum ako britva/ nebožiec. – Má rozum pohromade. – Je múdry ako Šalamún. – Má patent na rozum.* a podoba obrazne vypovedajúca o schopnom, rozľadenom, skúsenom človeku: *Chytrá hlava* (1996, s. 41–42). U A. P. Záturckého nachádzame frazémy: *Má hlavu na svojom mieste. – To je múdra hlava. – To je otvorená hlava. – Má filipa.*, v ironickom význame: *Múdra hlava papierová. – Múdra hlava z Kociúrkova. – Múdry ako právnický richtár*. (1975, s. 333, 337). V kompozite *mudrohlavi* možno vydeliť dve sémantické jadrá – hlava (ako sídlo rozumu) + múdry (vlastnosť človeka), ktoré sa v podobe adjektíva kondenzujú.

Výstavba spojenia *Hura, hura, zdechla Minarova kura*. vyplýva z jeho funkčného využitia – ide o krátky útvar, ktorý sa spieval počas sprievodu. Táto krátka rytmizovaná jednotka svojou stručnou výpoveďou reflektuje postoj k nositeľom daného živého mena. Samotné antroponymum a jeho hlasná realizácia je zvukovým gestom. Proprium býva v piesňach (a iných folklórnych útvaroch) častým prvkom, napr. *Cez zelenú líku voda tečie, // Čože tebe, Janko, mé milé srdienko, // Mamka rečie? – Čili je to pravda, Marcine, // Čo nám otec kúpil v Žiline? ... – Má milá Mariška, kdeže si mi teraz? // Kdeže si ručníkom slzičky utieraš? ... – Dobré bolo Kubovi, dokiaľ bol mladý, // Preskakoval dubce, bučky i klady...* (doklady uvádzame zo zbierky P. Dobšínskeho, 1870). K najčastejšie používaným antroponymám možno zaradiť mená ako *Janičko/Janko, Katarína, Anička, Marienka/Marka/Mariška*. Situáciu možno porovnať s frazeologizmami, v ktorých dochádza k už spomínanej deproprializácii, prejavuje sa určitá automatizácia, dochádza k strate rodového príznaku a na rovine apelatívum – proprium k neutralizácii (sprostý *Jano*, hlúpa *Dora, Ďuro – trulo*).<sup>21</sup> Potom – ako už bolo povedané – sa napr. v typoch ako *neverieci Tomáš* antroponymá nehodnotia ako identifikátory – neprisudzuje sa im identifikačná funkcia a nemožno ich kvalifikovať ako propriá (porovnaj aj Matejčík, 1973, s. 35).

Takéto spojenia nevyjadrujú logický súd či výrok, ale istý postoj k situácii, často sú jej expresívnym alebo iným hodnotením. Dôraz na podobu tu môže spôsobiť, že forma (estetika, poetika, asonancia, rým) sa pretlačí cez obsah a hravosť sa dostáva do protikladu k presnému vyjadreniu. Inak povedané vnútorné rýmové, resp. rytmické stvárnenie, dôraz na vtipnosť až hravosť vyjadrenia neberie do úvahy alogickosť vo významovej výstavbe slovného spojenia, teda vytvorenie sémantického konfliktu medzi výrazom *hura* ako prejavom radosti, pozitívnej emócie a negatívnym dejom vyjadrením pejoratívom *zdechla*. Dôležitá je tu pragmatická spätosť s istou konkrétnou situáciou alebo iným typom podobných situácií. Hoci by tu v pozícii posesíva mohol stáť derivát iného živého antroponyma, dôležité je, že sa v spojení objavuje práve konkrétne meno z komunikačného antroponymického registra mikrosociety. V nadväznosti na ostatné spomínané útvary, v ktorých sa využíva živé osobné meno Minar, tak možno uvažovať o jeho vyššej komunikačnej zaťaženeosti a o pevnom prepojení tohto mena s všeobecne reflektovanými vlastnosťami („životným štýlom“) spojenými predovšetkým so spôsobom hospodárenia.

Aj v piesňach však možno nájsť analogické podoby so živým osobným menom: *Ej prala ja na jarečku, prala ja, // Pýtali še oficire, čija ja? // Nie ja vaša, oficire, nie vaša, // Bo ja ľúbim Kecereho Tomaša (Sirmajeho inaša)* (šarišská pieseň *Nie vaša* zachytená v Dobšínskeho zbierke – 1870, s. 27) – *Stala sa v Tisovci, stala sa*

<sup>21</sup> J. David (2005, s. 33) napr. vo vzťahu k antroponymám využívaným v umeleckých textoch podotýka, že „Jméno Jan je v našem kulturním kontextu jedním z nejzatiženějších jmen. Samé jméno Jan asociuje postavu prostáčka, hledajícího i bloudícího“.

*novina* // *Zuza Lukášove muža si zabila. – Hej Janík Jakubove, to je hodný chlapec* – // *Zuzka Uhliarove nevie chleba napieť*. (Dobšinský, 1874, s. 90–91, 111).

R. Šrámek (1992, s. 126) upozorňuje na to, že „účinek a známost lidové písne nemôže rušiť nezvyklé proprium v ní užité“. To dovoľuje zachovať, využiť prvky nářečovej sústavy, ktoré zvyšujú mieru lokálneho koloritu a zároveň je dokladom toho, ako onymicky systémové javy (v tomto prípade živé osobné mená) môžu preniknúť do folklórnych textov či do podoby iných jazykových prvkov. Autor ich považuje za stavebné prvky, ktoré nie sú nevyhnutným predpokladom na vznik príslušného folklórneho druhu. Prítomnosť propria je nevyhnutná iba v prípade, že je príslušný folklórny text na proprium zameraný, ako je to napr. pri etymologických povestiach. „Obecně se však postavení vlastních jmen ve FT dá postihnout tak, že jsou použita a využita tak, aby buď nerušila cíle folklórního textu (jména jsou využita indiferentně: „Šla *Nanynka* do zelí...“), nebo aby jej podpořila, popř. zdramatizovala...“ (Šrámek, 1992, s. 126).

Antroponymum tu podobne ako vo frázemach stráca niektoré znaky propria, dochádza k ich transformácii. Vo vzťahu k propriu tu jednoznačná identifikácia pomenovaného subjektu nie je dôležitá.<sup>22</sup> Do popredia sa dostáva pragmatická stránka a skutočnosť, do ktorej onymickej triedy dané proprium patrí, teda že sa vzťahuje na osobu. Individualizácia, diferenciácia a základný referenčný príznak ustupuje stotožneniu naznačujúcemu všeobecnú platnosť pre skupinu ľudí.

Ako sme uviedli, v nami uvedených dokladoch možno uvažovať práve o vnímaní použitia konkrétneho antroponyma ako indiferentného. Domnievame sa, že v tomto prípade možno hovoriť o istej protikladnosti, lebo na antroponymum sa tu dá nahliadať aj ako na dôležitý prvok, a to vzhľadom na to, že cieľom krátkeho slovného útvaru (*Hura, hura, zdechla Minarova kura.*) je prepojiť príslušnú iróniu, žart, hyperbolu s konkrétnym nositeľom (konkrétnymi nositeľmi) mena, resp. konotovať konkrétnu s ním spojenú udalosť, ktorá je v príslušnej societe dostatočne známa.

V niektorých výpovediach je badateľné bezprostredné spojenie so situáciou, okamihom, ktorý sa stal motivantom vzniknutej jednotky: *Tuke, Sure, Balamuta*

<sup>22</sup> Na propriu sa realizuje spoločensky podmienená identifikácia, prostredníctvom ktorej dochádza ku klasifikácii s ohľadom na miesto, čas, sociálne, náboženské či národnostné zaradenie, realizuje sa expresívna (resp. emocionálna – tá je časovo premenlivá a závisí od sociálnej skupiny, často sa zdôrazňuje psychologická funkcia), s ktorou súvisí estetické pôsobenie propria (to sa realizuje cez formálnu podobu mena). K funkciám antroponyma sa pridáva aj charakterizačná, deskriptívna funkcia a komunikatívna funkcia, ktorá sa realizuje prostredníctvom známosti denotátu účastníkmi komunikácie. Nominačná funkcia vydeľujúca jednotlivý objekt v rámci celku a diferenciačná funkcia orientovaná na vzájomný pomer individualizačných prvkov sa niekedy osamostatňujú (porovnaj Dvořáková, 2012, s. 195–196). V rámci mikrosociety je živé osobné meno významovo a komunikačne zreteľné a táto zreteľnosť sa prenáša na celé obrazné spojenie.

a *Bocana zabiju*. (poplašná správa motivovaná bitkou chlapov v krčme). Taký podnet pôsobí komplexne a je neopakovateľný. Vzniknuté slovné spojenie je reakciou naň. Vzniká v jeho kontexte a bezprostrednom kontakte. Použitá podoba antroponyma súvisí s časovým faktorom a s autorovou znalosťou a ovládaním sekundárnych prvkov antroponymického systému mikrosociety. Dodržanie normy v zmysle prvku z oficiálnej antroponymickej sústavy je kvôli časovému faktoru obmedzujúce (situácia si vyžaduje vybrať najvýstižnejší prvok rýchlo). Vzhľadom na okolnosti je siahnutie po živom osobnom mene prirodzenejšie a efektívnejšie. Motivačná udalosť stráca na aktuálnosti, no fixuje sa v obraznosti slovného zvratu.

### 3. Na záver

Sledované jednotky ukazujú, že výrok sa prostredníctvom antroponyma v komunikácii mikrosociety zosobňuje, jeho význam sa konkretizuje a spája ho s konkrétnou situáciou viažucou sa na osobu identifikovanú prostredníctvom živého osobného mena. Umožní tak svojské stváranie skutočnosti s využitím repertoáru ustálených spojení.<sup>23</sup> Toto spojenie sa tým obohacuje o podnet z blízkeho, známeho prostredia, spoločenstva. Použitie prvku v podobe živého antroponyma možno považovať za tvorivý prístup. Ak tento prvok akceptuje celá mikrosocieta, stane sa organickou súčasťou spojenia, ktoré sa následne trauje. Použité živé meno možno považovať za výraz, ktorý v kontexte celého slovného spojenia ako osobitosť, krajový prvok odráža pomenúvanie, vyjadrovanie skutočností z bežného života mikrosociety.

Používanie živej antroponymie v sledovaných slovných spojeniach vypovedá o tom, ako sa napr. neutrálne spojenie *vyrojiť sa ako včely* môže transponovať pod vplyvom pragmatického, emočno-vôľového faktora na idiomatizované prirovnanie *Viroja še jak Mojtovo pčoli*.

Vzorka nami zachytených spojení je minimálna (aj jazykovo rozdielna), naše postrehy teda vnímame ako poznámky, ktoré si nenárokujú na označenie komplexný opis problematiky. Zachytené spojenia sú príkladom živého uplatňovania sekundárnych osobných mien v reči. Dokazujú variabilitu a bohatosť jazykových jednotiek využívaných v konkrétnom jazykovom prostredí a vypovedajú o charaktere vzťahu medzi jednotlivcom a kolektívom v rámci malej sociálnej skupiny. Vzhľadom na použité živé osobné mená sa tieto jednotky stávajú regionálnymi, krajovými variantmi a práve tieto osobité antroponymické jednotky posilňujú ich idiomatickosť.

<sup>23</sup> J. Mlacek (2014, s. 136) vo vzťahu k premenlivosti a neustálenosti niektorých idiomatických výpovedí (tu primárne k povárkam) podotýka, že sa vo frazeologickej teórii objavuje potreba prihliadať na reálny život frazeológie a sledovanie jej neuzuálnych, aktualizovaných, príp. transformovaných podôb.

## LITERATÚRA

- BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (2017): *K výskumu biblickej frazeológie*. Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU.
- BLANÁR, V. (1962): Perspektívy vývinu spisovnej slovenčiny. *Slovenské pohľady*, 78, s. 85–92.
- BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J. (1978): *Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J. (1983): *Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 2. Distribúcia obsahových modelov*. Martin: Osveta.
- DAVID, J. (2005): Jména jsou hvězdy, jež se zaněcují na temném nebi vědomí. (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, s. 29–42.
- DOBRÍKOVÁ, M. (1993): Minimálne frazeologické jednotky prirovnávacieho charakteru v slovenčine a bulharčine. *Slovenská reč*, 59, s. 136–139.
- DOBRÍKOVÁ, M. (2001): Antroponymá v slovenskej a bulharskej frazeológii. In: Ľ. Kralčák – E. Krošláková (eds.), *K otázkam frazeológie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, s. 88–97.
- DOBRÍKOVÁ, M. (2002): Vlastné mená v bulharskej a slovenskej paremiologickej frazeológii. In: I. Dorovský (ed.), *Studia Balcanica BohemoSlovaca*. 5. Brno: Masarykova univerzita, s. 230–236.
- DOBŠINSKÝ, P. (1870): *Sborník slovenských národných piesni, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier. Sväzok I*. Turč. sv. Martin: Nákl. Matica Slovenskej.
- DOBŠINSKÝ, P. (1874): *Sborník slovenských národných piesni, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier. Sväzok II*. Turč. sv. Martin: Matica slovenská.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2012): Funkce vlastních jmen v literatuře a literární onomastika. *Slovo a slovesnost*, 73, s. 194–207.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2017): *Literární onomastika. Antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- ĎURČO, P. (1989): Motivovanosť frazeologických jednotiek a typológia ekvivalentov. *Jazykovedný časopis*, 40, s. 33–41.
- GUĽOVÁ, J. (2008): Využívanie frazeológie v komunikácii obyvateľov mesta Bardejov v súčasnosti. In: Ľ. Sičáková – K. Vužňáková – R. Rusňák (eds.), *Slovo o slove*. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 42–49.
- HABOVŠTIAK, A. (1969): O pôvode prezývok obyvateľov obcí na Orave. *Slovenský národopis*, 17, s. 276–283.
- HABOVŠTIAKOVÁ, K. – KROŠLÁKOVÁ, E. (1996): *Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii*. Bratislava: Veda.
- HAUSENBLAS, K. (1976): Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, s. 1–12.
- Historický slovník slovenského jazyka. R – rab. Š – švrkotať* (2000). Bratislava: Veda.
- HLAVATÁ, R. (2001): Uplatnenie frazeológie v štruktúre umeleckého textu s historickou tematikou. In: E. Krošláková – Ľ. Kralčák (eds.), *K aktuálnym otázkam frazeológie: materiály z konferencie Intersemiotický aspekt frazeológie konanej v Nitre 7.–8. decembra 1999*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Katedra slovenského jazyka, s. 202–207.

- HOLÁ, A. (2007): Jazykové zvláštnosti živých osobných mien v niektorých slovenských obciach v Maďarsku. (Motivačné činitele živých osobných mien u Slovákov pod Pilišom). In: M. Považaj – P. Žigo (eds.), *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Bratislava: Veda, s. 96–104.
- HOUSER, P. (2002): *Hry se slovy a jazykem*. Praha: PORTÁL.
- CHOMOVÁ, A. (2011): *Synchrónno-diachrónne parametre posesívnosti v slovenčine*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied.
- CHUDÍKOVÁ, E. – ZÁVODNÝ, A. (2010): Porovnávanie motivačných činiteľov v staroľubovnianskom a senickom regióne. In: J. Hladký – L. Rendár (eds.), *Varia XIX*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 120–126.
- KNAPPOVÁ, M. (1980): Významové aspekty vlastných jmen. *Slovo a slovesnosť*, 41, s. 57–60.
- KNAPPOVÁ, M. (1992): Funkce vlastních jmen v literárních textech. In: M. Blichá (ed.), *Slavistika. Onomastika a škola. Materiály zo IV. celoštátneho onomastického seminára konaného v Prešove 12.–13. septembra 1990*. Prešov: PdF UPIŠ, s. 12–17.
- KOPÁSKOVÁ, I. (2007): Niektoré typy živých osobných mien v Krásne nad Kysucou. *Kultúra slova*, 41, s. 147–151.
- KOPÁSKOVÁ, I. (2010): Živé osobné mená v Krásne nad Kysucou. In: J. Hladký – I. Valentová (eds.), *Lexika slovenskej onymie. Zb. materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie, Trnava 12.–14. 9. 2007*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Veda, vydavateľstvo SAV, s. 297–304.
- KOVÁČOVÁ, Z. (2014): Kognitívna frazeológia a synergetická povaha frazémy ako antropocentrická sféra jazyka. In: O. Orgoňová – K. Muziková – Z. Popovičová Sedláčková (eds.), *Jazyk a jazykoveda v interpretácii*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 341–351.
- KOTULIČ, I. (2017): *Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí* (1957). Ed. S. Habijanec. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra, Veda.
- KRAJČOVIČ, R. (1988): *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava: SPN.
- KRASNOVSKÁ, E. (1973): Jazykové vyjadrenie dištinkatívnych príznakov v živých menách východného Gemera. In: M. Majtán (ed.), *IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9.–10. novembra 1971*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 55–67.
- Krátky slovník slovenského jazyka* (2003). 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda.
- KRIŠTOF, Š. (1968): Živé obyvateľské mená. In: V. Blanár – M. Majtán (eds.), *I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5.–6. decembra 1967*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV pre internú potrebu, s. 64–69.
- KRŠKO, J. (2002): Niekoľko pohľadov na prezývkové vlastné meno. In: M. Nábelková – M. Šimková (eds.), *Varia IX*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV, s. 129–135.
- KRŠKO, J. (2005): Interferencia dialektológie, folkloristiky a onomastiky pri výskume prezývkových vlastných mien. In: P. Odaloš (ed.), *Západoslovenské jazyky I. Lingvistický zborník*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, s. 85–90.
- KRŠKO, J. (2013): Interdisciplinárne dimenzie slovenskej onomastiky v kontexte slavistických výskumov. *Slavica Slovaca*, 48, s. 3–8.

- KRŠKO, J. (2016): *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Filozofická fakulta.
- KRŠKO, J. (2017): Nové onomastické výskumy vo svetle etnolingvistiky a kultúrnej antropológie. In: K. Žeňuchová – M. Kitanova – P. Žeňuch (eds.), *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky*. Bratislava – Sofia: Slavistický ústav J. Stanislava SAV – Institut za bŭgarski ezik „Prof. Ljubomir Andrejčin“ pri BAN, s. 283–290.
- LIŽBETINOVÁ, M. (2010): Problematika prezývkových obyvateľských mien. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnosť a špecifickosť onomastiky. IV. česká onomastická konferencia. 15.–17. září 2009, Ostrava. Sb. příspěvků*. Ostrava – Praha, Filozofická univerzita Ostravské univerzity v Ostravě – Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 313–319.
- MATEJČÍK, J. (1973): Z jazykovej výstavby ženských pomenovaní. In: M. Majtán (ed.), *IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9.–10. novembra 1971*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 29–42.
- MICHÁLEK, J. (1978): Foklór a literatúra. In: *Studia academica Slovaca* 7. Bratislava: Alfa, s. 269–280.
- MICHÁLEK, J. (1987): O špecifickosti ústnej slovesnosti. In: *Studia Academica Slovaca* 16. Bratislava: Alfa, s. 245–257.
- MIKO, F. a kol. (1989): *Frazeológia v škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MLACEK, J. (1981): Ustálené spojenia s vlastným menom. *Kultúra slova*, 15, s. 264–270.
- MLACEK, J. (1982): Povrávky. In: *Studia Academica Slovaca* 11. Bratislava: Alfa, s. 349–362.
- MLACEK, J. (1984): *Slovenská frazeológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MLACEK, J. (1993): Frazeológia v exilovej próze Pavla Hrtusa Jurinu. *Slovenská reč*, 59, s. 129–136.
- MLACEK, J. (1993): Pragmatické súvislosti vývinu prísloví a porekadiel. In: *Studia Academica Slovaca* 22. Bratislava: Stimul, s. 153–168.
- MLACEK, J. (2007): O povrávkach a o ich uplatňovaní v reči. *Kultúra slova*, 41, s. 65–79.
- MLACEK, J. (2009): Antipríslovie a príbuzné útvary (K niektorým súčasným premenám v paremiológii a v jej pojmosloví). *Slovenská reč*, 74, s. 135–148.
- MLACEK, J. (2012): Ako sa uplatňujú názvy parémií v súčasnom frazeologickom diskurze? In: A. Bohunická (ed.), *Jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 69–77.
- MLACEK, J. (2014): K novším interpretáciám pranostiky a iných ľudových prognostických výpovedí. *Kultúra slova*, 48, s. 129–142.
- MOKIJENKO, V. M. (1976): Dialektický vzťah „implicitnosť : explicitnosť“ a vývoj frazeologie. *Slovo a slovesnosť*, 37, s. 4–13.
- MUKAŘOVSKÝ, J. (1971): Prísloví jako součást kontextu. In: *Cestami poetiky a estetiky*. Praha: Československý spisovatel, s. 277–359.
- ODALOŠ, P. (2003): Ballekova onymia. In: K. Krnová (ed.), *Literárne dielo Ladislava Balleka. Zborník z literárnovednej konferencie uskutočnenej 23. októbra 2002*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, s. 78–87.

- ODALOŠ, P. (2016): Literáronymá v Pišťankových Rivers of Babylon. *Acta onomastica*, LVI, s. 166–181.
- OLOŠTIAK, M. (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. (ed.) (2015): *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- ONDRUS, P. (1973): Vlastné mená ako komponenty frazeologizmov. In: M. Majtán (ed.), *IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9.–10. novembra 1971*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 127–128.
- ROŽAI, G. (2018): Pamäť a regionálna toponymia (1. časť). *Slovenská reč*, 83, s. 47–57. *Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-sane*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupný [online] <<http://korpus.juls.savba.sk>>.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání* (1983). Praha: Academia.
- Slovník slovenského jazyka. II. L–O* (1960). Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Slovník slovenského jazyka. III. P–R* (1963). Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Slovník slovenského jazyka. IV. S–U* (1964). Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. M–N* (2015). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- ŠRÁMEK, R. (1992): Vlastní jména ve folklórních textech. In: M. Blichá et al. (eds.), *Sborník. Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikianae. Roč. 28. Zv. 3. Slavistika. Onomastika a škola. Materiály zo IV. celoštátneho onomastického seminára konaného v Prešove 12.–13. septembra 1990*. Prešov: Pedagogická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Prešove, s. 125–133.
- ŠRÁMEK, R. (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- ŠALINGOVÁ, M. (1958): Prvky ľudovej reči v Kalinčiakovej Reštavrácii. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 4, s. 37–40.
- ŠTOLC, J. (1994): *Slovenská dialektológia*. Bratislava: Veda.
- UHLÁR, V. (1995): Najznámejšie prezývky obyvateľov obcí na Slovensku. *Slovenská reč*, 60, s. 302–306.
- ZÁBORSKÁ, A. (2017): Jazykovo-kultúrne súvislosti vo vtípoch. In: K. Žeňuchová – M. Kitanova – P. Žeňuch (eds.), *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky*. Bratislava – Sofia: Slavistický ústav J. Stanislava SAV – Institut za bálgarski ezik „Prof. Ljubomir Andrejčin“ pri BAN, s. 301–309.
- ZÁTURECKÝ, A. P. (1975): *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*. Bratislava: Tatran.

Alexandra Chomová

Alexandra.Chomova@umb.sk

Katedra slovenského jazyka a komunikácie

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela

Tajovského 40

974 01 Banská Bystrica

SLOVENSKO